

Stel, je bent bezorgd over hoe het er op de universiteit vandaag de dag aan toegaat. Stel, je krijgt de kans om geheel naar eigen inzicht een nieuw bestel in te richten. Hoe zou je dat aanpakken?

Die bezorgdheid leeft breed. Ik deel haar, en zo kwam ik ertoe een gedachtenexperiment te ondernemen. Ik heb gedaan alsof de huidige universiteit eenvoudigweg niet bestaat, om vervolgens op het schoon-geveegde speelveld een nieuwe te bedenken. Natuurlijk geen compleet nieuwe. Er is van alles, tot en met de academische kernwaarden aan toe, dat het wel degelijk waard is behouden te blijven. Maar dan toch wel een grotendeels nieuwe, waarvan ik hoop en zelfs verwacht dat menigeen, van student tot hoogleraar en van faculteitsraadslid tot minister, zich er beter in thuis zou voelen dan in de huidige. Ik heb geen blauwdruk ontworpen, zo gedetailleerd en dichtgetimmerd is mijn schets niet bedoeld. Maar ik heb ook weer geen luchtkasteel gebouwd – daarvoor is het ontwerp te veel gericht op de praktijk van alledag. Waar het vooral om gaat: het is hoog tijd om van de stortvloed aan kritiek die al zo lang de ronde doet over te gaan op een positieve discussie. Een discussie over de vraag 'hoe moet het dan wel'? Mijn boekje *De ideale universiteit*, dat op 11 februari 2020 uitkomt bij uitgeverij Prometheus, wil daartoe een aanzet geven.

Wie is de 'ik' die zo graag die aanzet wil geven? Een 73-jarige oud-hoogleraar in de geschiedenis van de natuurwetenschap aan eerst (negentien jaar lang) de Universiteit Twente en de afgelopen dertien jaar aan de Universiteit Utrecht. Een oude zeur dus waarschijnlijk, die de moderne tijd niet meer zo goed volgen kan. Erger nog, een zeur die alles weer terug wil brengen naar hoe hij meent zich te herinneren dat het er in zijn studententijd een halve eeuw geleden aan toeging. Dat eerste misschien – dat kan ik lastig zelf uitmaken. Maar dat laatste zeer zeker niet. Van alles in mijn schets is wel degelijk nieuw, en zeker in zijn samenhang bij mijn beste weten niet eerder zo vertoond. Bovendien: wat me drijft is niet het terugverlangen naar een universiteit die nooit bestaan heeft. Wel gaat het me aan het hart te moeten constateren dat enkele van de beste studenten die ik de laatste jaren heb mogen begeleiden na hun promotie de universiteit maar liever de universiteit laten en elders een baan zoeken en vinden. Als bepaald niet de minsten van de jongste generatie de universiteit maar liever buiten hun toekomstplannen sluiten, dan is er toch echt iets heel alarmerends mis gegaan.

In mijn ideale universiteit is een eind gemaakt aan twee heel belangrijke zaken. De perverse prikkels zijn uit het financieringssysteem gehaald. Ook hef ik tal van ooit heel nuttige maar inmiddels vooral remmend werkende instellingen op, of krimp ze vérgaand in (NWO is er één van). Aan positiefs staat daar onder veel meer tegenover: voorrang voor het onderwijs; nauw samengaan van universiteit en hoger beroepsonderwijs (HBO), met name op het niveau van de vakgroep; beleidsbepaling en -voorbereiding van onderop; in omvang beperkt, zich dienstbaar opstellend bestuur en beheer; professionele autonomie, met als onmisbare tegenhanger het geregeld afleggen van verantwoording; versterkte kansen op praktische toepasbaarheid; maximaal deskundige kwaliteitstoetsing, waar mogelijk marginaal in plaats van sturend uitgevoerd. Maar bovenal bepleit ik brede academische vorming voor elke tweedejaars student, verzorgd vanuit de geesteswetenschappen als kloppend hart van wat universiteiten daadwerkelijk tot universiteiten maakt en tot inspirerende krachtcentrales van maatschappelijk debat op basis van feiten en zakelijke argumenten.